

3) учет специфики предметной области должен обеспечиваться уже на уровне ИС поддержки учета и управления и приобретает особенное значение при проектировании среды поддержки творческой деятельности;

4) формирование структуры и функций ИС культуры и искусств должно быть основано на требованиях системности, комплексности, внутренней согласованности, полноты, соответствия и принципов, специфичных данной предметной области;

5) подсистема информационной безопасности и обеспечения высокого качества сетевого взаимодействия в целом должна соответствовать современным требованиям и выделена в относительно самостоятельную подсистему.

1. Величко, Л. Н. Инструментальная аппаратно-программная среда информационного пространства РБ. Проблемы создания информационных технологий / Л. Н. Величко, Л. П. Качуро, Ю. Н. Метлицкий, В. О. Чернышев. – Минск : Ризограф института управления, 1998, вып.2, том 2.

2. Зезюля, А. Г. Принципы построения информационного поля культуры и проблемы его интеграции в единое информационное пространство Беларуси. – Культура Беларуси і сусвет: агульнае і асаблівае. Матэрыялы Міжнароднай навуковай канферэнцыі (13–14 лістапада 2008 г.). – Минск, БГУКИ, 1994.

*С. В. Зыгмантовіч,
загадчык кафедры менеджменту
інфармацыйна-дакументнай сферы,
кандыдат педагагічных навук, дацэнт*

**ТЭНДЭНЦЫІ РАЗВІЦЦЯ БІБЛІАГРАФІЧНАЙ
ДЗЕЙНАСЦІ БІБЛІЯТЭК
ВА ЎМОВАХ ЗАБЕСПЯЧЭННЯ
СВАБОДНАГА ДОСТУПУ ДА ІНФАРМАЦЫІ
І КУЛЬТУРНЫХ КАШТОЎНАСЦЕЙ**

Ва ўсе часы бібліяграфія павінна быць адэкватнай рэальнасцям эканамічнага і сацыяльна-культурнага жыцця. У сучасных умовах суіснаванне пісьмовай і электроннай культур, іх узаемадзеянне і ўзаемадапаўненне прыводзяць да таго, што прынцыпова новыя носьбіты інфармацыі і спосабы засваення і пера-

дачы апошняй, візуалізацыя чалавечага ўспрыняцця рэчаіснасці не толькі змяняюць формы перадачы і засваення сістэмы культуры, але і робяць яе іншай, нападуняюць яе іншым зместам. Электронная культура – гэта сутнасная рыса сучаснага грамадства, яна пранізвае ўвесь змест сацыяльнага жыцця, пераўтварае яго. Электронная культура азначае не толькі распаўсюджванне новай інфармацыйнай тэхналогіі і яе прымяненне для розных мэт, але і мадыфікацыю сацыяльнага ўзаемадзеяння, адносін, каштоўнасцей, норм, стандартаў паводзін. Гэта знаходзіць сваё адлюстраванне і ва ўсіх кампанентах бібліяграфічнай практычнай дзейнасці.

Сістэмны падыход да аналізу развіцця бібліяграфічнай дзейнасці ў сучасных умовах патрабуе разгляду асноўных складнікаў апошняй. Важкім кампанентам бібліяграфічнай дзейнасці выступае яе мэтавая накіраванасць, асэнсаванне якой не толькі вызначае яе грамадскую сутнасць, але і ўплывае на вызначэнне і ацэнку якасці вынікаў гэтай дзейнасці, сродкаў і працэсаў іх дасягнення. Існаванне розных тэарэтычных канцэпцый у бібліяграфазнаўстве – дакументаграфічнай, ідэаграфічнай, культуралагічнай, ведавай – прыводзіць да таго, што мэты ў розных аўтараў могуць вызначацца па-рознаму як «рэгуляванне інфармацыйных зносін у сістэме «дакумент – спажывец», «задавальненне патрэб у бібліяграфічнай інфармацыі», «кіраванне кніжнай справай», «фарміраванне чытацкай свядомасці» і інш. Вызначэнне асноўнай, інтэграванай мэты бібліяграфічнай практычнай дзейнасці як задавальненне патрэб асобы ў ведах і інфармацыі значна пашырае межы бібліяграфічнай дзейнасці на ўзроўні як яе аб'ектаў, так і вынікаў. І таму сёння праца бібліёграфа з фактаграфічнай інфармацыяй, пошук па першасных тэкстах дакументаў, выдача карыстальніку паўнатэкставых дакументаў, якія ўтрымліваюць патрэбныя веды, падрыхтоўка комплексных крыніц, што змяшчаюць не толькі бібліяграфічную, але і іншыя віды інфармацыі, адпавядае сучаснаму метадалагічнаму падыходу. Такое пашырэнне межаў бібліяграфічнай дзейнасці, асабліва ў рабоце з электроннымі інфармацыйнымі рэсурсамі, з'яўляецца рэальнасцю ўжо на ўзроўні пастаноўкі мэт.

Бібліяграфічная дзейнасць ажыццяўляецца ў межах пэўных інстытутаў сістэмы дакументных камунікацый. Сваімі сродкамі бібліяграфічная дзейнасць садзейнічае рэалізацыі асноўных і вытворных функцый бібліятэк.

Змены адбываюцца ў аб'екце бібліяграфічнай дзейнасці. Пашырыліся абавязкі бібліёграфаў па вивучэнні дакументнага патоку. Сёння ў якасці аб'ектаў бібліяграфавання побач з друкаваным дакументным патокам актыўна адсочваюцца і выкарыстоўваюцца вэб-рэсурсы, інфармацыя на лакальных электронных носбітах. Бібліяграфічныя крыніцы інфармацыі, якія рыхтуюцца бібліятэкай, не абмяжоўваюцца яе фондам. У складзе ДБА фарміруюцца новыя элементы – базы даных вэб-рэсурсаў, навігатары (даведнікі) па інтэрнет-рэсурсах. Сучасныя бібліёграфы больш накіраваны на работу з сеткавымі рэсурсамі і інфармацыйную падтрымку карыстальнікаў анлайн, прадастаўляючы доступ да частак ДБА праз сайт бібліятэкі. Адбор і ацэнка віртуальных рэсурсаў у адпаведнасці з інфармацыйнымі патрэбамі карыстальнікаў бібліятэкі ствараюць умовы для эфектыўнага выкарыстання электронных рэсурсаў аддаленага доступу.

З грамадства, у якім раней адчуваўся недахоп інфармацыі, мы пераўтварыліся ў грамадства інфармацыйна перанагружанае. Усе большы аб'ём інфармацыі навязваецца кожнаму, павялічваюцца патокі некіруемай, недакладнай і часта неправеранай інфармацыі, што негатыўна ўплывае на працэс чалавечага пазнання. Незадаволенасць вынікамі пошуку ў Інтэрнеце і жаданне бібліятэкараў адабраць найбольш каштоўныя рэсурсы таксама паўплывалі на неабходнасць пашырэння аб'ектаў бібліяграфавання. Бібліяграфіруючы вэб-рэсурсы, бібліятэка пазіцыянуе сваю віртуальную прастору і ўласныя рэсурсы як крыніцы дакладнай, прафесійна сістэматызаванай інфармацыі.

Бібліятэкі праводзяць пастаянную работу па ўдасканаленні ўласных электронных каталогаў і вэб-сайтаў, прадастаўляюць карыстальнікам доступ да ліцэнзаваных вядучых міжнародных баз даных, на якія ажыццяўляюць падпіску. Падпіска на БД, акрамя забеспячэння доступу да якасных платных рэсурсаў, значна павышае інфармацыйна-рэсурсную базу бібліятэкі: забеспячэнне доступу да замежных перыядычных выданняў, дысертацый, аўтарэфератаў дысертацый, матэрыялаў канферэнцый, патэнтных дакументаў ажыццяўляецца сёння пераважна за кошт электроннага кантэнту.

Задача павышэння камфортнасці выкарыстання электронных рэсурсаў бібліятэкі прывяла да неабходнасці стварэння каталогаў новага пакалення, якія забяспечваюць эфектыўны пошук

дакументаў і доступ да іх. Такімі каталогамі апошняга пакалення з'яўляюцца сістэмы інтэграванага пошуку публікацый – інфармацыйна-пошукавыя сістэмы Web Scale Discovery, якія забяспечваюць доступ як да каталогу бібліятэкі, так і да даступных для яе ў розных крыніцах публікацый у рамках адзінага інтэрфейсу праз адзіную кропку доступу. Такім чынам, бібліятэкамі планамерна вырашаецца задача нарошчвання інфармацыйнай дакументнай базы, а таксама арганізацыі эфектыўнага доступу да яе [1].

Павышаецца функцыянальнасць і пазнавальнасць, кагнітыўны патэнцыял бібліяграфічных сродкаў інфармацыі, ствараемых бібліятэкамі. Побач з пастаянным удасканаленнем фарматаў прадстаўлення і абмену данымі, распрацоўкай спецыяльнага праграмага забеспячэння іх функцыянавання вядзецца работа па прадастаўленні на базе бібліяграфічных сродкаў (ЭК, БД) доступу да больш шырокага і разнастайнага кантэнту дакументаў. У крыніцы нацыянальнай бібліяграфіі, зводны электронны каталог акрамя бібліяграфічнага апісання ўключаюцца аўтарытэтныя даныя – кантралюемыя кропкі доступу, забяспечваецца доступ да анатацый, зместу зборнікаў, вокладак, тытульных лістоў, рэцэнзій, непасрэдна да поўных тэкстаў дакументаў, каментарыяў карыстальнікаў і іх рэйтынгавых ацэнак [2, с. 175–178].

Дзякуючы функцыянаванню ДБА бібліятэка пашырае ўласную інфармацыйную прастору і інтэгруецца ў інфармацыйную прастору больш высокай іерархіі – тэрытарыяльную і/або ведамасную, галіновую. Фарміраванне ДБА на карпаратыўнай аснове пашырае магчымасці забеспячэння паўнаты адлюстравання дакументнага патоку, якасныя характарыстыкі апошняга, зніжае эканамічныя, матэрыяльныя выдаткі. Доступ да электронных каталогаў можа быць наладжаны з сайтаў старонніх арганізацый, сайтаў праектаў па ўзаемным выкарыстанні рэсурсаў або сайтаў калектыўных праектаў. Ададлены доступ да электроннага каталога можа ажыццяўляцца з мабільных устройстваў. Раскрыццю зместу дакументаў у электронных каталогах, акрамя традыцыйных метадаў змястоўнага індэксавання пры каталагізацыі, садзейнічае фарміраванне карыстальнікамі ключавых слоў-метак, так званых тэгаў, для адлюстравання якіх выкарыстоўваецца працэдура пабудовы «воблака тэгаў». Памер шрыфту кожнага тэга сведчыць аб частаце выка-

рыстання апошняга. Бібліятэчныя спецыялісты, навукоўцы, эксперты могуць таксама ўдзельнічаць у фарміраванні ключавых слоў-метак, якія дазваляюць больш глыбока раскрыць змест дакумента, больш дакладна весці пошук, а самае галоўнае для карыстальніка – яны прадстаўлены на натуральнай мове.

Сёння актуальнай праблемай з’яўляецца распрацоўка тэхналогій і ўмоў індэксавання каталогаў і вэб-сайтаў бібліятэк бясплатнымі пошукавымі сістэмамі Інтэрнета. У гэтым выпадку спіскі вынікаў пошуку папулярных пошукавых сістэм могуць уключаць таксама і гіперспасылкі на запісы ў электронных каталогах са звесткамі аб бібліятэках, дзе можна знайсці адпаведны дакумент [3].

Прызнаючы той факт, што ўсё больш чытачоў выкарыстоўваюць Інтэрнет для доступу да інфармацыі, бібліятэкі самі актыўна ўключыліся ў стварэнне электронных калекцый шляхам алічбоўкі ўласных фондаў і генерацыі электронных бібліятэк. Абгрунтавана падабраныя калекцыі матэрыялаў для алічбоўкі, тэхналогіі алічбоўкі і метады стварэння электронных бібліятэк садзейнічаюць падрыхтоўцы новых інфарэсурсаў, якія дазваляюць ствараць унікальныя калекцыі з раней разрозненых дакументаў, якія да таго ж знаходзяцца ў розных бібліятэках і архівах, у тым ліку замежных; дазваляюць выявіць нявядомыя калекцыі шляхам аб’яднання электронных апісанняў па пэўнай тэматыцы з розных сховішчаў; фарміраваць размеркаваныя электронныя бібліятэкі, абавязковай часткай якіх з’яўляюцца бібліяграфічныя масівы. Для абласных універсальных навуковых бібліятэк характэрнымі з’яўляюцца электронныя бібліятэкі краязнаўчай тэматыкі; для бібліятэк вышэйшых навучальных устаноў – інстытуцыянальныя рэпазіторыі, у якіх прадстаўляюцца матэрыялы, створаныя супрацоўнікамі ВНУ. Усё гэта істотна павышае эфектыўнасць інфармацыйнага забеспячэння адукацыі, навуковых даследаванняў, кіравання.

Вельмі важкімі і значнымі, акрамя фарміравання і прадстаўлення доступу да бібліяграфічных рэсурсаў, з’яўляюцца змены ў сістэме бібліяграфічнага абслугоўвання, звязаныя з выкарыстаннем інфармацыйна-камунікацыйных тэхналогій. Функцыянаванне віртуальных даведчаных служб становіцца распаўсюджанай практыкай работы бібліятэк. Хутка развіваецца SMS-абслугоўванне з дапамогай мабільных устройстваў.

Укараненне інфармацыйна-камунікацыйных тэхналогій стварыла ўмовы для функцыянавання карпаратыўных віртуальных даведачных служб на нацыянальным і міжнародным узроўнях. Прыклад функцыянавання карпаратыўнай службы ўніверсальных навуковых бібліятэк (КарУНБ) з удзелам НББ сведчыць аб актуальнасці развіцця такога ўзаемадзеяння і ў межах рэспублікі, на галіновым, ведамасным, тэрытарыяльным узроўнях.

Ва ўмовах павелічэння патоку інфармацыі і выкарыстання ІКТ значна пашыраюцца магчымасці бібліятэк па стварэнні і развіцці персаналізаваных сістэм абслугоўвання – аўтаматызаваных сістэм выбіральнага распаўсюджвання інфармацыі, аўтаматычнага абвяшчэння па запытах карыстальнікаў, тэхналогіі «асабовага кабінета» і інш. Персаналізаваны пошук інфармацыі можа ажыццяўляцца шляхам фарміравання запытаў у сэрвісе «пашыраны пошук» або «прафесійны пошук», што павышае дакладнасць вынікаў; выкарыстання сістэм абвяшчэння, якія дазваляюць адсылаць абвяшчэнні на адрас электроннай пошты пры з'яўленні новай інфармацыі па доўга-тэрміновым запыце; удакладняць і карэктываць запыты на падставе аналізу пошукавых паводзін і зваротнай сувязі з карыстальнікам (аналізу папярэдніх запытаў, паводзін пры пошуку інфармацыі на старонках сайтаў, ацэнкі атрыманай інфармацыі і г. д.); прадстаўляць бібліяграфічныя запісы ў кароткім ці поўным выглядзе, а таксама ў фармаце MARC і інш.; ранжыраваць вынікі пошуку з улікам асабовых інтарэсаў карыстальнікаў; значна павысіць аператыўнасць інфармавання (да некалькіх разоў на дзень).

Акрамя выкарыстання аўтаматызаваных тэхналогій індывідуальнага інфармавання, бібліятэка можа выступаць пасрэднікам паміж карыстальнікамі і выдавецтвамі навуковых часопісаў, інфармацыйнымі службамаі – пастаўшчыкамі/агрэгатарам/вэндарамі, якія фарміруюць электронныя масівы інфармацыі ў выглядзе БД і прапаноўваюць падпіску на паслугі індывідуальнага абслугоўвання. Бібліятэкі размяшчаюць на сваіх сайтах даведнікі з адрасамі служб, якія прадстаўляюць ВРІ на базе вэб-сэрвісаў [4].

У ліку перспектыўных тэхналогій, якія сёння ўжо выкарыстоўваюцца ў дзейнасці бібліятэк, уплываюць на яе бібліяграфічны складнік і апісаны ў спецыяльным друку, вылучаюцца воблачныя тэхналогіі. Гэта працэс перамяшчэння электрон-

ных данных, кантэнт з сервера бібліятэкі на сервер дата-цэнтра і работа ў Інтэрнеце. Рост аб'ёму даных і неабходнасць іх пастаяннага аднаўлення, удасканалення праграмнага забеспячэння павялічваюць патрабаванні да сервернага абсталявання і каналаў сувязі. Задачы прадастаўлення асноўных сэрвісаў як чытачам, так і аддаленым карыстальнікам пастаянна, у рэжыме 24/7 (кругласутачна цягам тыдня), памяншэння затрат на ўтрыманне бібліятэчнай інфраструктуры вырашаюцца дзякуючы воблачным сэрвісам. Выкарыстанне тэхналогій воблачных вылічэнняў бібліятэкамі адбываецца ў напрамках захоўвання даных, размяшчэння вэб-сайтаў бібліятэк, рэзервовага капіравання лічбавых калекцый, захоўвання і доступу да бібліяграфічных даных, развіцця карпаратыўнага супрацоўніцтва пры стварэнні бібліятэчна-бібліяграфічных прадуктаў ды паслуг і г. д.

Распаўсюджваюцца тэхналогіі вядзення інфармацыйнага, бібліяграфічнага ўзаемадзеяння бібліятэк з карыстальнікамі за кошт выкарыстання тэхнічнага і тэхналагічнага патэнцыялу праграмнага забеспячэння, на якім пабудаваны сацыяльныя сеткі. Старонка бібліятэкі ў сацыяльнай сетцы дазваляе ствараць акаўнты, паўнаўважаны сайт са зваротнай сувяззю і мінімальнымі затратамі на падтрымку. Абслугоўванне карыстальнікаў, у тым ліку і бібліяграфічнае, правядзенне рэкламнай, навукова-метадычнай работы, фарміраванне дзелавых камунікацый, мерапрыемствы адукацыйнага характару – тыя кірункі дзейнасці, якія развіваюцца сёння бібліятэкамі ў сацыяльных сетках [5].

Новыя магчымасці перад бібліятэкамі і карыстальнікамі адкрывае выкарыстанне мабільных тэхналогій, інтэрнет-тэлефоніі (Skype, Viber) для забеспячэння інтэрактыўных камунікацый, асабовых зносін, правядзення відэаканферэнцый, вэбінараў, ажыццяўлення віртуальнага даведачна-бібліяграфічнага абслугоўвання ў сінхронным рэжыме «запыт – адказ», арганізацыі дыстанцыйнага навучання па фарміраванні бібліяграфічнай культуры карыстальнікаў і г. д.

Для рэалізацыі функцый кіравання з улікам ІКТ значную цікавасць уяўляюць разнастайныя тэхналогіі аўтаматызаванай кнігавыдачы, вядзення статыстыкі выкарыстання інфармацыйных, у тым ліку і бібліяграфічных, рэсурсаў [6].

Сацыяльна-эканамічныя, інфармацыйныя і тэхналагічныя фактары ўплыву на функцыянаванне бібліятэк і іх бібліягра-

фічныя падсістэмы, сусветны вопыт практычнай дзейнасці бібліятэк сведчаць, што апошнія вымушаны адаптавацца да новых умоў і шукаць шляхі захоўвання сваёй важкай грамадскай ролі ў якасці інфармацыйных, сацыякультурных і адукацыйных цэнтраў, гарантаў свабоднага доступу грамадзян да інфармацыі і сховішчаў ведаў для нашчадкаў.

1. *Литвинова, Н. Н.* Проблемы внедрения поисковых сервисов типа Discovery в библиотеках / Н. Н. Литвинова // Библиотековедение. – 2013. – № 6. – С. 41–45.

2. *Елицина, Е. Ю.* Электронные услуги библиотек / Е. Ю. Елицина. – СПб. : Профессия, 2010. – 304 с.

3. *Фесенко, К.* Тенденции развития электронных ресурсов и их влияние на читателей и библиотеки. Зарубежный опыт / Кирилл Фесенко // Электронные библиотеки. – 2006. – Т. 9, вып. 3 // Режим доступа: <http://ebiblioteka.ru/sources/article.jsp?id=10452559>.

4. *Юдина, И. Г.* Избирательное распространение информации на базе веб-сервисов: обзор интернет-ресурсов / И. Г. Юдина // Библиосфера. – 2008. – № 1. – С. 51–56.

5. *Редькина, Н. С.* Футур-прогноз развития технологии библиотеки в условиях формирования новой информационно-технологической парадигмы / Н. С. Редькина // Библиосфера. – 2014. – № 2. – С. 53–58.

6. *Карнауш, А. С.* Перспективы развития информационных технологий в публичных библиотеках / А. С. Карнауш // Библиотека будущего: ежегодный межведомственный сб. науч. тр. – М. : ГПНТБ России, 2014. – С. 42–49.

У. К. Зяневіч,

прафесар кафедры беларускай

народна-песеннай творчасці, дацэнт

МОВА І КУЛЬТУРА: З ВОПЫТУ ДЫСКУСІІ ПА МОЎНЫМ ПЫТАННІ 20-Х ГАДОЎ XX СТАГОДДЗЯ

Пытанне мовы, якая разам з гістарычнай спадчынай з'яўляецца падмуркам у будаўніцтве беларускай палітычнай нацыі, фактарам умацавання суверэннай беларускай дзяржаўнасці, набывае ў апошнія гады асаблівую вастрыню і актуальнасць. І не толькі ў палітычнай плоскасці, але і ў такой спецыфічнай галіне дзейнасці, як мастацкая творчасць. У перыяды палітычнай нестабільнасці (а менавіта такі перыяд перажывае ў